

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ШКОЛІ САММЕРХІЛЛ

У статті проаналізовано організацію виховної роботи у школі Саммерхілл, яка проводилася за такими напрямками – фізичне, естетично-трудове і статеве виховання. Особлива увага приділялася перевихованню дітей.

Ключові слова: *О.С. Нілл, виховна робота, школа Саммерхілл, принципи вільного виховання.*

В статье проанализирована организация воспитательной работы школы Саммерхилл, которая проводилась по следующим направлениям – физическое, эстетично-трудоовое и половое воспитание. Большое внимание уделялось перевоспитанию детей.

Ключевые слова: *А.С. Нилл, воспитательная работа, школа Саммерхилл, принципы свободного воспитания.*

The organization of rearing work in Summerhill school, which was carried out on the following directions - physical, aesthetic-working and sexual education was analyzed in the article. Special attention was paid to children re-education.

Key words: *A.S. Neill, rearing work, Summerhill school, free education principles.*

Постановка проблеми. Сучасний процес розвитку й реформування української системи освіти передбачає звернення до зарубіжного передового досвіду з метою вироблення засад нової української школи, вдосконалення національної освіти. У розвитку освіти, зорієнтованої на відродження педагогічної теорії і практики минулого, виняткового значення набувають ідеї вільного виховання кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Аналіз актуальних досліджень. Значне місце в педагогічному просторі посідає видатний британський педагог, психолог, письменник, засновник школи Саммерхілл – О. С. Нілл (A.S. Neill) (1883 – 1973), який розробив власну теорію вільного виховання, оригінальну за філософською, психологічною основою й педагогічним змістом.

Педагогічна концепція О. С. Нілла знайшла відображення в роботах українських (О. Барило, Л. Луценко, С. Муравська, Т. Петрова, А. Растрігіна), російських (А. Валєєв, Є. Гусинський, Є. Іванов, Г. Корнетов, Н. Крилова, О. Леонтєв, Ю. Турчанінов, Т. Цирлін) та зарубіжних дослідників (Е. Бернштейн (E. Bernstein), Б. Беттельхейм (B. Bettelheim), Д. Гріббл (D. Gribble), П. Гудзман (P. Goodsmān), М. Епплтон (M. Appleton), А. Кюн (A. Kuhn), Дж. Кроулл (J. Croall), М. Пек (M. Peck), З. Редхед (Z. Redhead), Ж.-Ф. Саффанж (J.-F. Saffange), Х. Сімс (H. Sims) та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати організацію виховної роботи школи Саммерхілл.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до педагогічної концепції школи Саммерхілл, стиль спілкування між педагогами й вихованцями базується на вільному вихованні, яке ґрунтується на гуманному характері стосунків, метою якого є гармонійний розвиток особистості. Головну мету виховання О. С. Нілл вбачав у щасті дитини. Засновник школи Саммерхілл був упевнений у тому, що „щира, урівноважена й товариська дитина, яка виростає у вільного й щасливого дорослого”, може бути щасливою і психічно здоровою лише в умовах свободи [1, с. 110].

О. С. Нілл у своїх книгах давав рекомендації батькам і вчителям щодо того, як зробити життя дитини щасливим: „Відмініть владу. Дайте дитині бути самою собою. Не підштовхуйте її весь час. Не вчіть її. Не читайте їй нотацій. Не намагайтеся її піднести. Не примушуйте її робити будь-що” [2, с. 8]. Він вважав, що основи щасливого життя закладаються в ранньому дитинстві при правильному сімейному вихованні.

Основними напрямками виховної роботи у школі Саммерхілл, на нашу думку, є статеве, естетичне-трудове і фізичне виховання.

Особлива увага приділяється роботі з проблемними дітьми. Перевиховання являє собою процес лікування невротичних дітей, спрямований на подолання негативної поведінки дитини, яка сформувалася під впливом несприятливих умов виховання. У ході нашого дослідження ми дійшли висновку, що виховання в

школі Саммерхілл – це синтез психоаналітичного навчання й вільного виховання як виявлення принципів свободи і психологічної комфортності.

З того часу, як О. С. Нілл залишив теоретичну практику й зайнявся практичною дитячою психологією та педагогікою вільного виховання, він зіткнувся з різними дітьми: злодіями, паліями, брехунами, руйнівниками, лицемірами, жорстокими та ін., які здобули такі риси характеру саме в ранньому дитинстві. Британський педагог вважав, що в основі прояву дитячої жорстокості й кримінальності лежить недостатність чи відсутність любові з боку дорослих [5, с. 110 – 111].

У школі Саммерхілл учителі рідко спостерігали жорстокість дітей. Діти, виховані в умовах свободи, не схильні до ненависті, яка вимагає виходу, оскільки їх не примушують придумувати в собі яке-небудь сильне почуття. Коли вихованці Саммерхілла переконувалися в тому, що немає необхідності ненавидіти й боятися когось, вони ставали добрими й хорошими. У кінцевому підсумку дітей виліковувала саме свобода як головний принцип школи [5, с. 109 – 110].

На думку О.С. Нілла, дитина стає брехуном, коли відчуває страх перед батьками або коли копіює їхні вчинки, вважаючи, що дорослі завжди поведуться правильно. У сім'ї, де відсутня любов між батьком і матір'ю, дитині важко стати правдивою людиною. У багатьох сім'ях діти часто чують від батьків звичну брехню про поліцейського, який прийде, щоб покарати неслухняну дитину, куріння, яке зупиняє ріст та ін. Британський педагог був упевнений у тому, що нещасні у шлюбі батьки прищеплюючи своїм дітям різноманітні комплекси, готують їх до такого ж нещасливого життя [6].

У Саммерхіллі, так само, як і в інших навчальних закладах, персоналу школи доводиться стикатися з дитячим злодійством. О. С. Нілл, вивчаючи поведінку дітей з погляду психоаналізу, виділяв два види злодійства – злодійство нормальної дитини й невротичної.

На думку О. С. Нілла, головною причиною злодійства нормальної здорової дитини є пристрасть до пригод. Іноді нею керує прагнення показати свої лідерські якості й можливість чимось виділитися, похвастатися перед друзями. Зазвичай

злочинство більшою мірою проявляється в нових учнів школи, які плутають свободу з уседозволеністю. У Саммерхіллі дітям надано свободу викоренити інтерес до крадіжок. О. С. Нілл був, безумовно, упевнений у тому, що в разі виховання любов'ю та свободою дитина здатна безболісно перерости стадію крадіжок і своєчасно стати чесною й порядною людиною [3, с. 208 – 209].

На практиці О. С. Нілл найчастіше стикався із злочинством невротичної дитини, яке становить несвідому символічну спробу здобути щось дуже важливе для неї. Цей вид злочинства означає нестачу любові й розуміння, які дитина символічно намагається отримати у вигляді грошей, речей та ін. На думку О. С. Нілла, невроз з'являється в дітей унаслідок зіткнення сильного бажання дитини щось зробити й суворої регламентації її поведінки з боку дорослих.

Під час лікування невротичних дітей, які відчують потяг до крадіжок, О.С. Нілл уміло використовував прийом винагороди. Кожного разу, коли він давав вихованцеві гроші за крадіжку якоїсь речі, він звертав увагу, передусім на його неусвідомлені почуття. В душі дитина відчувала, що директор школи виявляє розуміння, попри на її поведінку. Оскільки любов і повага завжди надаються їй вільно, то автоматично втрачається її невротичний інтерес до крадіжок [3, с. 219 – 220]. Цей педагогічний прийом завжди благотворно впливав на дитину й давав позитивний результат.

У своїй педагогічній практиці О. С. Нілл часто стикався з дітьми-руйнівниками. Він вважав, що руйнівна активність, як і злочинство, докорінно відрізняється в нормальних дітей і невротичних.

Руйнівна активність нормальних учнів проявляється у творчих фантазіях, позбавлених ненависті. Аналізуючи їхні вчинки з позицій психоаналізу, О.С. Нілл був переконаний, що ними часто керує прихований несвідомий мотив. Більшість учнів до певного віку проявляє таке ж зневажливе ставлення й до особистих речей. Директор школи був упевнений у тому, що в дітей ще не сформувалося уявлення про речі як про чийось власність. Тому педагоги Саммерхілла не вважають поведінку дітей до пубертатного періоду антигромадською. Якщо до 10 – 11 років дитина практично байдужа до матеріальних речей, то пізніше вона

шанобливо ставитиметься до своєї й чужої власності. Починаючи з пубертатного віку, вихованці школи починають проявляти турботу про комфорт їхніх кімнат, звертають увагу на охайність свого одягу, бережно ставляться до матеріальних речей. Британський педагог вважав, що дитині необхідно „надати можливість прийти до розуміння цінності речей на підставі власного вільного вибору” [3, с. 113].

У школі Саммерхілл повністю відсутнє почуття страху – перед дорослими, покаранням, Богом, несхваленням. Аналізуючи поведінку дітей, О. С. Нілл помітив, що в деяких вихованців проявлялося почуття страху, а в інших – різноманітні фобії. Фобії дітей є симптомом неврозу й становлять собою нав’язливий неадекватний страх. Деякі діти відчували ірраціональний, перебільшений страх перед мишею, павуком чи примарою. У цих випадках жах дітей викликали предмети, порівняно безпечні, які були просто символами.

До школи Саммерхілл приходили навчатися діти з різних сімей, але посправжньому щасливі обличчя мали ті вихованці, батьки яких були з ними чесними й відвертими. У таких сім’ях панує благодворна атмосфера любові й гармонії, і тому діти не відчують страху, оскільки знають, що їх люблять, попри певні недоліки в їхній поведінці. В інших сім’ях, на думку О. С. Нілла, любов придушують страхом. Британський педагог, спостерігаючи за своїми вихованцями, помітив, що ті діти, які бояться своїх батьків, постійно перебувають в учительській, оскільки, їм не вистачає любові, яка ґрунтується на турботі, розумінні й відкритості у спілкуванні. [3, с. 107 – 108].

О. С. Нілл приділяв значну увагу статевому вихованню дітей, спрямованому на вироблення якостей, рис і настанов особистості, які визначають необхідне ставлення вихованця до представників іншої статі. Метою статевого виховання є правильне розуміння моральних норм у галузі взаємостосунків статей на основі знань анатомії і фізіології людини. Статеве виховання у школі Саммерхілл цілком базувалося на вченні психоаналізу. До школи потрапляли різні учні, але майже в усіх було хворобливе ставлення до сексуальності й тілесних функцій. О. С. Нілл вважав, що правильне ставлення до цього питання має формуватися в дитинстві.

У ранньому дитинстві дитина дізнається, що статеві стосунки є найбільшим гріхом, і батьки суворо карають за будь-яке порушення заборон. Формування неправильного уявлення про статі призводить до різноманітних комплексів і негативного ставлення до життя в цілому [4, с. 53]. В уявленні О. С. Нілла сексуальні анекдоти, армійська мова, читання статей про розлучення чи злочини на сексуальному ґрунті виростає з нездорової освіти в питаннях статі. Він вважав, що причиною хворобливого сексуального інтересу є пригнічення в дитячому віці: „Саме ненависть до тіла робить у школі питання про дітонародження предметом шушукання по затишних містечках, а у пристойній бесіді примушує уникати відкритого обговорення буденних подій повсякденного життя” [3, с. 160].

Естетично-трудове виховання у школі Саммерхілл є однією зі складової частини виховного процесу, який сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості. У позаурочній роботі цей напрям виховної роботи реалізується в декоративно-прикладній творчості (різьб'ярство, рукоділля та ін.), шкільному театрі, грі на музичних інструментах, роботі у шкільних майстернях.

Саммерхілл, як і багато експериментальних шкіл, утворених на початку ХХ століття, велику увагу приділяв прояву творчих здібностей дітей. З метою сприяння розвитку естетичного смаку в Саммерхіллі було організовано дитячий театр. Важливою частиною освітньої філософії О. С. Нілла є участь дітей у театральних постановках, які зазвичай проходять у святкові дні, наприкінці семестру. Традиційно в театрі ставлять лише п'єси, написані дітьми, оскільки О. С. Нілл вважав, що не можна примушувати дітей грати класичні п'єси, зміст яких далекий від їхніх справжніх фантазій і світосприйняття. Діти дуже талановиті й мають гарні акторські здібності, оскільки в умовах свободи вони позбавлені комплексу неповноцінності, вираженого в сором'язливості, замкненості, страху перед сценою чи дорослими [6]. Педагоги школи віддають перевагу особливій галузі театального мистецтва, яку О. С. Нілл назвав „спонтанним лицедійством”. Він давав імпровізовані сценічні завдання, наприклад: „Одягни уявне пальто, зніми його й повісь на гачок. Нарви букет квітів і знайди серед них чортополох” та ін. Іноді виставу проводили у вигляді

ток-шоу. Наприклад, в одному з них О. С. Нілл виконував роль чиновника імміграційної служби, який сидить за столом і перевіряє документи. Завдання дітей зводилося до спонтанних відповідей на його запитання. В інших імпровізаціях О. С. Нілл був уявним кінопродюсером, який проводить кастинг, чи бізнесменом, який підбирає собі секретаря [3, с. 59 – 63].

Фізичне виховання у школі Саммерхілл є складовою частиною загального виховання, яке спрямоване на зміцнення здоров'я й загартування організму, гармонійний розвиток функцій і фізичних можливостей дитини, формування життєво важливих рухових навичок і вмінь. Мета фізичного виховання полягає у формуванні фізичної культури, сили, підтримці доброго стану здоров'я учнів. Як засоби цього напряму виховання педагоги школи Саммерхілл використовують фізичні вправи, природні фактори, раціональний режим праці і відпочинку, харчування. У школі ставлення до спорту принципово відрізняється від традиційних шкіл, оскільки спортивні ігри, як і уроки, не є обов'язковими. Багато дітей з великим задоволенням займаються спортом. Головні ігри школи – хокей узимку, теніс і плавання влітку. Оскільки в Саммерхіллі немає спеціальних занять із гімнастики, діти отримують усі необхідні вправи в іграх, їзді на велосипеді, у танцях [6]. Молодші школярі не люблять складних ігор, які вимагають спеціальної підготовки, оскільки, на думку О.С. Нілла, вони ще не досягли того рівня, на якому з'являється взаємне співробітництво. Британський педагог вважав, що в певному віці діти природно зможуть брати участь в організованих педагогами спортивних іграх. За його спостереженнями, командна взаємодія характерна для старшокласників. Дітям, які перемогли в якихось видах спортивних змагань, шкільні збори вирішили не присуджувати призів і нагород. Прийняття такого рішення зводилося до того, що учень змагається, проявляє свої найкращі якості й досягає успіху для себе, а не заради нагород [5, с. 37 – 38].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, організація виховної роботи школи Саммерхілл проводилася за такими напрямами – статеве, фізичне й естетично-трудове виховання. Перевиховання важковиховуваних і педагогічно занедбаних дітей відбувалося шляхом реалізації

принципу свободи, психологічної комфортності й гуманістичної спрямованості виховання

О.С. Нілл застосовував психотерапію у вигляді особистих психоаналітичних уроків. Використання вмілого поєднання психотерапії і свободи давало позитивний результат – діти ставали емоційно стійкими, щасливими, не поверталися до правопорушень, тому що їм було дозволено викоренити їхню схильність до асоціальних вчинків без страху покарання й моральних повчань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтернативные модели воспитания в сравнительной педагогике / [Под.ред. М.Н.Певзнера и С.А.Расчетиной]. – Новгород, 1994. – 224 с.
2. Гусинский Э.Н., Турчанинова Ю.И. Идея школы Саммерхилл / Э.Н.Гусинский, Ю.И.Турчанинова // Первое сентября. –1999. – № 49. – С. 8 – 9.
3. Нилл А. Саммерхилл: Воспитание свободой / А.Нилл : Пер. с англ. – М. : Педагогика – Пресс, 2000. – 296 с.
4. Bettelheim B. Pour on Centre Summerhill (collective work). – Paris : Payot, 1972. – 247 p.
5. Neill A.S. Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing / A.S.Neill. – New York : Hart Publishing Company, 1960. – 392 p. 6. www.summerhillschool.co.uk (офіційний сайт школи Саммерхілл)